

Małgorzata **JASKOWSKA**

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOWNAWSTWA
UNIwersytet Jagielloński

WPŁYW WSKAŹNIKÓW ALTMETRYCZNYCH NA DOSKONALENIE SYSTEMU OCENY WARTOŚCI PRAC NAUKOWYCH W HUMANISTYCE

Powszechny wśród reprezentantów nauki brak satysfakcji z obecnego systemu oceny wartości prac naukowych, szczególnie w obszarze humanistyki, przy równoczesnym, coraz wyraźniej zaznaczającym się zjawisku społecznościowego ich wartościowania (altmetrics), rodzi pytania: Czy właśnie reprezentanci nauk humanistycznych mają szansę odnieść największą korzyść z wykorzystania nowego systemu oceny? Czy w altmetrii, podobnie jak w systemie oceny opartym na cytowaniach, można zauważyć duże różnice w odniesieniu do różnych grup nauk (przyrodnicze i ścisłe versus społeczne i humanistyczne)? Jakie warunki musi spełnić polski system komunikacji naukowej w obszarze humanistyki, aby znacząco i w sposób satysfakcjonujący jego uczestników poprawić, a nawet całkowicie odmienić system wartościowania produktów naukowych? W artykule dokonano analizy piśmiennictwa, w tym wniosków z dotychczasowych badań w zakresie wpływu wskaźników altmetrycznych na nauki humanistyczne i społeczne. Wyróżnione najważniejsze czynniki powodujące brak satysfakcji humanistów z systemów ocen opartych na cytowaniach skonfrontowano z potencjałem altmetrii. Ostatecznie podjęto próbę wyłonienia warunków, które spełniać powinien system komunikacji naukowej w polskiej humanistyce, aby można było w pełni korzystać z potencjału systemu oceny opartego na alternatywnych wskaźnikach. Wyniki dotychczasowych badań wpływu alternatywnych wskaźników na system oceny w nauce unaoczniają różnice pomiędzy naukami przyrodniczymi i ścisłymi a społecznymi i humanistycznymi. Obecny system komunikacji naukowej w obszarze humanistyki w Polsce nie pozwala na wykorzystanie w pełni niewątpliwych zalet (w porównaniu lub w połączeniu z tradycyjnymi metodami) systemu opartego na wskaźnikach altmetrycznych. Wyniki badań wpływu altmetrii na różne dziedziny nauki mogą przyczynić się do wyłonienia indywidualnych różnic i wzajemnej implementacji najlepszych rozwiązań.

1. PRZEDMIOT

Przedmiotem uwagi w niniejszym tekście jest rola wskaźników altmetrycznych w wartościowaniu pojedynczych produktów naukowych w celu wyłaniania spośród nich tych, które są najbardziej owocne, nowatorskie i inspirujące, a przez to zapewniają postęp badań (ang. *article level metrics*).

Naukowe bazy danych umożliwiają ocenę wartości uwzględnionych w nich prac na podstawie kilku kryteriów. Pierwszym – wstępnym, jest krytyczny dobór czasopism i innych recenzowanych publikacji do indeksowania. Dzieje się to bez udziału użytkownika, ale jest elementem polityki zapewniania jakości. Na etapie wyszukiwania w bazach użytkownik może zawęzić wynik względem typu dokumentu tylko do artykułów naukowych (pomijając wstępy redakcyjne, recenzje, przeglądy, bibliografie itd.). Dalsza selekcja prac spośród tych, które znalazły się w wyszukanim zbiorze może opierać się na wartościowaniu opartym na liczbie cytowań. Im większa liczba cytowań, tym praca może być wartościowsza (oczywiście pod warunkiem braku negatywnych cytowań, które zmniejszają wynik). Narzędzia typu Essential Science Indicators pozwalają – również na bazie liczby cytowań (ale tylko w analizowanym zbiorze danych) – wyselekcjonować listy najczęściej cytowanych artykułów z ostatnich 10 lat i najszybciej cytowanych artykułów (ostatnie 2 lata) – tzw. *hot papers*. Pozostałe wskaźniki bibliometryczne, których liczba wzrasta, mają zastosowanie przede wszystkim do oceny czasopism, naukowców i instytucji naukowych, a nie do pojedynczych prac, które są przedmiotem mojej uwagi w tym tekście, z wyjątkiem zaproponowanego ostatnio *p-index* (odmiana indeksu Hirscha dla publikacji, nie wbudowana jeszcze jako funkcjonalność w naukowe bazy).

Wskaźniki altmetryczne przychodzą tu w sukurs. Ich zaletą jest właśnie wartościowanie pojedynczych prac, a ich rozwój możliwy jest dzięki narzędziom społecznościowym, społecznemu udziałowi w ich stosowaniu do celów naukowych i ruchowi otwartej nauki, który pozwolił na wymianę informacji naukowej także poza ścisłym naukowym obiegiem. O tym, że wskaźniki altmetryczne mogą uzupełnić zarysowany wyżej w dużym skrócie konwencjonalny system ocen i wartościowania produktów naukowych świadczy fakt wyposażenia od niedawna baz naukowych w raporty dotyczące wskaźników altmetrycznych (np. Scopus). Miarą wartości w altmetrii są: użytkowanie (liczba pobrań, wyświetleń), rejestrowanie (liczba zamieszczeń w zakładkach, grupach użytkowników, bibliotekach na indywidualnych kontach w systemach

informacyjnych), wzmianki (liczba postów na blogach, linków, komentarzy), media społecznościowe (liczba tweetów, like'ów, rekomendacji, udostępnień), cytowania (Rychlik, 2013; Konkiel, 2013). Tezaurus LISTA definiuje altmetrię, subdziedzinę bibliometrii jako

[...] statistical methods used to measure the impact of scholarly output, including articles and research data, by tracking how often the output has been cited, viewed, downloaded, bookmarked, shared, reused and commented on within scholarly electronic resources and social media outlets (Altmetrics, 2015).

W niektórych pracach badawczych autorzy rozwijają tę listę wskaźników o dodatkowe, np. liczba wypożyczeń monografii z biblioteki, liczba cytowań pracy w sylabusach (wskazująca na jej wpływ na dydaktykę szkoły wyższej), liczba cytowań w Wikipedii, a całość umieszczają w czterech kategoriach: „domestic scholarly influences”, „social influences”, „international impact”, „webometrics” (Chen et al., 2014). Poza liczbową, altmetria posiada wartość jakościową, wyrażaną w formie społecznych recenzji.

2. PYTANIA BADAWCZE

Jako pierwsze na dużą skalę zaczęły uwzględniać wskaźniki altmetryczne nauki przyrodnicze, medyczne (PLoS w 2009 r.) i ścisłe. Jednak to reprezentanci humanistyki zgłaszają najwięcej krytycznych opinii dotyczących nieadekwatności konwencjonalnych metod wartościowania prac naukowych do potrzeb tej dziedziny nauki. Skłania to do zadawania pytań, czy wobec tego reprezentanci nauk humanistycznych mają szansę odnieść największą korzyść z wykorzystania nowego systemu oceny? Czy w altmetrii, podobnie jak w niedoskonałym systemie oceny opartym na cytowaniach, można zauważyć duże różnice w popularności w obrębie różnych nauk (przyrodnicze i ścisłe *versus* społeczne i humanistyczne)? Istotne wydaje się też zadanie pytania o warunki, które powinien spełnić polski system komunikacji naukowej w obszarze humanistyki, aby znacząco i w sposób satysfakcjonujący jego uczestników poprawić, a nawet całkowicie odmienić system wartościowania produktów naukowych.

3. BADANIA

Wzrastająca liczba tekstów naukowych, dotycząca altmetrii świadczy o żywym zainteresowaniu środowisk naukowych tym młodym zjawiskiem w komunikacji naukowej (Web of Science, WoS – 56 prac, Scopus – 101, LISTA – 136, ResearchGate – 164, Google Scholar 275, Mendeley – 400) (stan na 1.05.2015 r.). Jednakże zawężenie zakresu wyszukiwania do altmetrii w kontekście nauk humanistycznych znacznie obniża wynik wyszukiwania (WoS – 5 prac, Scopus – 10, LISTA – 6, ResearchGate – 5, Google Scholar – 5, Mendeley – 15). Na podstawie tych na razie nielicznych tekstów można stwierdzić, że humaniści wiążą duże nadzieje z zastosowaniem metod altmetrycznych na potrzeby humanistyki i można dostrzec próby dowodzenia tezy, że w porównaniu z innymi naukami, metody te przyniosą dyscyplinom wchodzącym w jej skład najwięcej korzyści.

Na razie jednak w piśmiennictwie relacjonującym badania empiryczne przeważają teksty potwierdzające jedynie sprzężenie pomiędzy wysoką oceną publikacji wyrażoną za pomocą mierników bibliometrycznych a altmetrycznych. Na przykład, pozytywną korelację stwierdzono pomiędzy książkami z zakresu historii cytowanymi w bazie Scopus, a ich popularnością w serwisie społecznościowym czytelników Goodreads (Zuccala et al., 2015). Podobnie, pomiędzy popularnością tekstów poczytnych autorów reprezentujących historię i nauki humanistyczne, potwierdzoną cytowaniami w naukowych bazach danych, a danymi z Google Scholar, Mendeley, Library Thing i blogów (Hammarfelt, 2013).

Ogólnie jednak, w przekroju wszystkich nauk, badania wykazują małą popularność wskaźników altmetrycznych: w badanym zbiorze 1,3 mln dokumentów 66,8% otrzymało co najmniej jedno cytowanie tradycyjne i tylko 21,5% co najmniej jednego tweeta, 4,7% udostępnienia na Facebooku, 1,9% wzmianki w blogach, 0,8% Google+ i 0,7% wzmianki w mediach głównego nurtu (Haustein et al., 2015). Porównując popularność wskaźników bibliometrycznych i altmetrycznych w obszarach: medycyny i zdrowia, nauk przyrodniczych, matematyki i informatyki, inżynierii oraz wspólnie nauk humanistycznych i społecznych wykazano, że ta ostatnia grupa znajduje się na wysokich miejscach, jeśli chodzi o stosowanie altmetrii. W kategorii blogów na drugim miejscu (za naukami przyrodniczymi), w kategorii Twitter również na drugim (za medycyną i zdrowiem), w kategorii Facebook – na trzecim (za medycyną i zdrowiem oraz naukami przyrodniczymi), w kategorii Google+ na pierwszym

i w kategorii Mendeley na drugim (za naukami przyrodniczymi) (Haustein et al., 2015). Podobnie Mohammadi i Thelwall wykazali, że istnieje związek pomiędzy popularnością tekstów w serwisie Mendeley a cytowaniami z WoS w naukach społecznych i humanistycznych. Korelacja była wyższa dla nauk społecznych (średnia 0,516, najwyższa – ekonomia i biznes: 0,573, informacja naukowa i bibliotekoznawstwo: 0,535) niż humanistycznych (0,428), wśród których religia i filozofia miały najniższą korelację (0,363 i 0,366), a językoznawstwo – najwyższą (0,454) (Mohammadi & Thelwall, 2014; (Mohammadi & Thelwall, 2013). Wysoki wynik dla nauk społecznych potwierdzają badania oparte na 1136 artykułach dotyczących reprezentującej je bibliometrii, indeksowanych w Scopus i częściowo w WoS, które mają 82% pokrycia w zasobach platformy Mendeley (Haustein et al., 2013).

Z przytoczonych badań wynika, że z dużym prawdopodobieństwem to nauki społeczne zawyżają wspólny wynik dla obszaru nauk humanistycznych i społecznych badanych tu razem. Bardzo niski stopień wykorzystania mediów społecznościowych w naukach humanistycznych, w porównaniu ze społecznymi i pozostałymi, wykazały też inne badania (Costas et al., 2015).

Powstaje pytanie o przyczynę znacznie niższego niż w naukach społecznych i pozostałych wykorzystania wskaźników altmetrycznych w humanistyce. Nasuwa się przypuszczenie, że system transferu wiedzy w naukach humanistycznych nie spełnia, jak dotąd warunków swobodnej wymiany myśli i ocen w środowisku 2.0. Rozwinę to zagadnienie w dalszej części tekstu.

Wymienione tu badania przeprowadzane zostały na dużej próbie, co zwiększa wiarygodność wyników. W piśmiennictwie obecne są także relacje z badaniami, które miały charakter studiów przypadków. Tu za przykład może posłużyć badanie źródeł popularności czasopisma historycznego, przeprowadzone za pomocą narzędzi analitycznych (Google Analytics, Facebook i in.) w oparciu o wskaźniki altmetryczne (Benchimol et al., 2014).

Pojawiają się też badania jakościowe. Holmberg i Thelwall spróbowali dokonać kategoryzacji tweetów naukowych, dzieląc je na: retweets, konwersacje, linki i pozostałe. Zastanawiali się, czy można zauważyć różnice pomiędzy zastosowaniem Twittera w komunikacji przez reprezentantów różnych dyscyplin. Istotnie – jak wynika z badania – reprezentanci humanistyki cyfrowej najczęściej używają tego narzędzia do konwersacji (38%), podczas gdy biochemicy robią to dwukrotnie rzadziej, przede wszystkim wysyłając retweety (42%) (Holmberg & Thelwall, 2014).

W literaturze obecne są też doniesienia o prowadzonych, ale nie ukończonych jeszcze projektach – np. Altmertia w naukach humanistycznych we Włoszech (Tammaro, 2014).

4. OGRANICZENIA KONWENCJONALNYCH METOD WARTOŚCIOWANIA I POTENCJAŁ METOD ALTMETRYCZNYCH W NAUKACH HUMANISTYCZNYCH

4.1. TYPY DOKUMENTÓW UWZGLĘDNIANYCH W OCENIE

Jednym z najpoważniejszych zastrzeżeń w stosunku do oceny publikacji na podstawie cytowań, potwierdzających ich nieadekwatność do oceny badań humanistycznych, jest uwzględnianie jedynie tych typów dokumentów, które indeksowane są w systemach (głównie WoS). W naukach ścisłych i przyrodniczych preferowane są tam artykuły z czasopism, podczas gdy humanistyka docenia monografie, artykuły w pracach zbiorowych i inne. Wprawdzie Core Collection Web of Science została uzupełniona o bazy indeksujące materiały konferencyjne (od 1990 r.) oraz monografie (od 2005 r.), jednak proporcje uwzględnianych typów publikacji nie są dla nauk humanistycznych i społecznych satysfakcjonujące. Środowisko Internetu umożliwia zmianę stylu komunikacji naukowej, która przejawia się m.in. w rozszerzeniu zasięgu formalnego typów publikowanych dokumentów, pojawianiu się nowych typów dokumentów, obiektów cyfrowych. Coraz częściej zamiast o publikacjach naukowych, mówi się o produktach naukowych. Środowisko Web 2.0 skłania naukowców do upubliczniania także mniej formalnych treści niż recenzowane teksty naukowe, np. materiałów dydaktycznych, swobodnych wypowiedzi. Ten styl komunikacji naukowej przestaje być awangardowy, staje się normą coraz powszechniej akceptowaną i praktykowaną przez naukowców. Zwiększa się tym samym liczba „produktów”, które trafiają do odbiorców i mogą być przez nich oceniane za pomocą wskaźników altmetrycznych.

4.2. DOSTĘP DO PEŁNYCH TEKSTÓW

Krytyka konwencjonalnych metod oceny opiera się także na tym, że ocenom tym podlega jedynie zawartość tych systemów naukowych, które nie odzwierciedlają pełnego dorobku autorów (WoS, Scopus i inne). Ocena oparta na

niepełnym zbiorze nie może być miarodajna. Dostęp do pełnych wersji produktów naukowych jest zatem warunkiem *sine qua non* powodzenia metod altmetrycznych. Dotyczy to nie tylko produktów typu *born digital*, ale także pozostałych. Ma to szczególne znaczenie w naukach humanistycznych i społecznych, w których, w odróżnieniu od nauk ścisłych, powszechnie cytowane są także prace starsze. Dodatkowo badania potwierdzają, że w naukach humanistycznych, w odróżnieniu od pozostałych, wciąż więcej prac ukazuje się drukiem niż w wersji elektronicznej (Hammarfelt, 2013). Miary altmetryczne nadawane są jedynie nowo powstającym dokumentom elektronicznym, a nie nowym i starszym pracom opublikowanym drukiem. Wymaga to zatem przekształcenia publikacji drukowanych na cyfrowe. Jaka jest szansa, że w przypadku nauk humanistycznych możliwy będzie dostęp do wszystkich tekstów? Digitalizacja zbiorów bibliotecznych, aczkolwiek postępująca w kilkudziesięciu bibliotekach cyfrowych w kraju dzięki dofinansowaniu z różnych źródeł, ma jednak swoje ograniczenia, m in.: czasowe (z danych Biblioteki Jagiellońskiej wynika, że zdigitalizowano dotąd 250 tys. dokumentów, podczas gdy zbiory tej biblioteki liczą ponad 3 mln woluminów) oraz dotyczące praw autorskich.

Z przekształcaniem zbiorów drukowanych na cyfrowe w taki sposób, aby mogła być w odniesieniu do nich uwzględniana ocena altmetryczna, wiążą się zagadnienia techniczne. Na przykład zdigitalizowanie pracy zbiorowej czy czasopisma do postaci jednego dokumentu cyfrowego nie pozwoli na indywidualne wartościowanie pojedynczych tekstów, które się nań składają.

4.3. ZASIĘG JĘZYKOWY

Dominacja języka angielskiego publikacji ujmowanych w najważniejszych światowych naukowych bazach danych typu Web of Science czy Scopus jest krzywdząca dla nauk humanistycznych i społecznych, w których duży procent tekstów powstaje w językach narodowych. Także z tego powodu przedstawiciele nauk społecznych i humanistycznych doceniają potencjał wskaźników altmetrycznych (Mohammadi & Thelwall, 2014).

4.4. RECENZENCI

W naukach humanistycznych i społecznych w większym stopniu niż w naukach twardych odbiorcami treści jest publiczność spoza ścisłych kręgów naukowych. Otwarte publikowanie produktów naukowych w naukach hu-

manistycznych wyzwala naturalną możliwość komunikacji i dysputy, ograniczaną dotąd poprzez publikowanie w zamkniętych kanałach komunikacji naukowej.

4.5. AUTORSTWO RECENZJI

Postulaty otwarcia zasobów naukowych także dla szerokiego grona odbiorców i umożliwienia im udziału w dyskusjach są słuszne, tym bardziej, że badania potwierdziły korelację pomiędzy wzrastającą liczbą cytowań książek historycznych w bazie Scopus, a głosami czytelników na ich temat w serwisie społecznościowym Goodreads (Zuccala et al., 2015). Jednakże głębsza analiza potwierdza, że ta pozytywna korelacja jest większa w odniesieniu do książek historycznych drukowanych w wydawnictwach komercyjnych (w domyśle adresowanych do szerokiego odbiorcy) niż w wydawnictwach akademickich. Popularność artykułu wśród szerokiej grupy odbiorców nie jest jednoznaczna z oceną ekspertów („sexy” research i „scholarly” research (Konkiel, 2013)). System powinien zatem zapewniać dostęp dwupoziomowy – umożliwiający także dyskusję w węższym gronie zalogowanych przedstawicieli nauki. Znakiem wzorem umożliwienia dyskusji w ścisłym naukowym kręgu (obecnie 5 tys. ekspertów) jest uruchomione w 2002 r. narzędzie F1000Prime dla nauk przyrodniczych i medycznych.

4.6. WIĘKSZE ZNACZENIE RECENZJI W DOROBKU NAUKOWYM RECENZENTÓW

Uczestnictwo w dotychczasowym systemie komunikacji naukowej poprzez tworzenie recenzji wydawniczych nie jest – poza pracami na stopnie i tytuły naukowe – gratyfikowane włączeniem recenzji do dorobku naukowego jej autora. W altmetrii znaczenie recenzowania społecznego jest bardzo duże. Wydaje się zatem, że wraz z następującymi zmianami istotne byłoby, w przypadku nauk humanistycznych, uwzględnianie w większym niż dotychczas stopniu recenzji w dorobku ich autorów. Byłby to z pewnością czynnik zachęcający do udziału w wymianie myśli i opinii w sieci, przyczyniający się do poprawy jakości dostępnych tam tekstów naukowych. Niezależnie od tego, byłoby to działanie na rzecz wzmocnienia rozwoju nauk humanistycznych w Polsce. Przykłady tego typu działań w naukach biomedycznych (F1000Prime) pokazują zalety współpracy naukowców w rozwiązywaniu problemów badawczych.

4.7. STRATA ANONIMOWYCH RECENZJI

Trwająca przez ostatnie lata dyskusja dotycząca miarodajności recenzji wydawniczych spowodowała zmiany w systemie recenzowania prac naukowych – odchodzenie od recenzji jawnych na rzecz anonimowych, w tym obustronnie anonimowych, zapewniających obiektywizm. Dalszy rozwój systemów ocen opartych na recenzjach zmierza ku otwarciu na całą społeczność naukową. Pierwsze eksperymenty czasopism naukowych reprezentujących nauki ścisłe (np. *Atmospheric Chemistry and Physics*) przyniosły pozytywne efekty: większa liczba recenzji pozwala na wykrycie większej liczby błędów i poprawia jakość tekstów, które dopiero potem trafiają do publikacji, umożliwiając społeczne recenzje postwydawnicze. Nie zdecydowano się jednak na rezygnację z tradycyjnych niejawnych recenzji eksperckich (*peer review*): potencjalnie duża liczba recenzji w systemie otwartym nie gwarantuje takiego samego prawdopodobieństwa rzetelności oceny, jaką dają anonimowe recenzje. Czy przedstawiciele środowiska naukowego humanistów będą chcieli jawnie (w systemach identyfikujących użytkownika poprzez nazwisko) publikować recenzje krytyczne?

4.8. KORZYSTANIE Z MEDIÓW SPOŁECZNOŚCIOWYCH PRZEZ NAUKOWCÓW

Rosnące znaczenie mediów społecznościowych w komunikacji naukowej rodzi potrzebę doksztalcenia, zwłaszcza starszych członków grona naukowego, których udział w dyskusji, a zwłaszcza ocenie produktów naukowych, jest bezwzględnie konieczny do prawidłowego działania systemu wartościowania prac opartego na altmetrii. Stanowczo wymagają zatem uzupełnienia o taką tematykę szkolenia biblioteczne. Poważne zadanie w tym zakresie stoi przed bibliotekami naukowymi. Szkolenia takie powinny przyjąć formę zarówno grupową, jak też indywidualnych konsultacji, uwzględniających zagadnienie mediów społecznościowych w kontekście indywidualnych zainteresowań badawczych naukowców.

4.9. NEGATYWNE CYTOWANIA W ALTMETRII

Jeśli brać pod uwagę jedynie wskaźniki ilościowe (np. liczba tweetów itp.), wskaźniki altmetryczne wydają się mieć tę samą wadę w kontekście oceny wartości prac, co mierniki oparte na cytowaniach: nie sposób mechanicznie – na

podstawie liczby – rozróżnić powiadomień wynikających z uznania dla jakości pracy od pozostałych. Dlatego niezbędnym, uzupełniającym elementem oceny wydają się tu być społeczne recenzje. W serwisie Faculty1000Prime działa specjalny system kwantyfikacji, dostosowany do potrzeb oceny produktów naukowych: 1 – *Good*, 2 – *Very good*, 3 – *Exceptional* (suma składa się na FFA-F1000 Article Factor). Dodatkowo stosuje się system tagowania dostosowany do potrzeb nauk biomedycznych: *Clinical Trial*, *Confirmation*, *Controversial*, *Good for Teaching*, *Interesting Hypothesis*, *New Finding*, *Novel Drug Target*, *Refutation*, *Technical Advance*. Także nauki humanistyczne mogłyby wypracować własny system ocen, technicznie łatwy w zastosowaniu niczym polubienia w serwisie Facebook, ale jednak zaawansowany merytorycznie.

4.10. NARZĘDZIA KOMERCYJNE

Jednym z argumentów wysuwanych przez zwolenników otwartej nauki, wciąż aktualnym, jest konieczność uwolnienia dorobku naukowców spod dotychczasowego dysponowania nim przez koncerny wydawnicze i komercyjnych dostawców źródeł naukowych. Niestety, podobnie jak w obecnym systemie, wskaźniki altmetryczne, które coraz chętniej wykorzystywane są do oceny prac, również udostępniane są przez komercyjnych właścicieli serwisów (Facebook, Twitter, Goodreads, Mendeley czy ResearchGate). Tylko niektóre, i to przy przyjęciu szerszej wersji zakresu wskaźników, to własność publiczna (jak Wikipedia). Powstający właśnie system POLon, jako niezależny od komercyjnych wpływów, gdyby uwzględnił możliwość społecznej wartościowania prac, mógłby przyczynić się do rozwoju altmetrii w humanistyce. Ten czy inny, np. BazHum, powinien być też systemem stale udoskonalanym, nieobojętnym na społeczną ocenę skuteczności nowych wskaźników oceny. Istotne jest zaufanie użytkowników do systemu, jego stabilność, a to może zapewnić system niezależny od komercyjnych wpływów.

4.11. ZABEZPIECZENIA PRZED MANIPULACJĄ

Argumenty na rzecz niezależniania ocen wyłącznie od ilościowych wskaźników metrycznych, a także niedokonywania tychże wyłącznie przy użyciu komercyjnych serwisów, związane są z zagrożeniem manipulowania wskaźnikami. Dość łatwo jest samodzielnie, przy pomocy innych osób, lub nawet usług firm (Popielarski, 2014) zwiększyć popularność tekstu. Bibliometryczne syste-

my oceny zaczęto na przykład z czasem w związku z tym uszczelniać poprzez eliminację autocytowań ze zbiorów podlegających ocenie. Jest to kolejny argument przemawiający za dwupoziomym systemem dostępu do możliwości dokonywania ocen (np. dla zalogowanych i niezalogowanych użytkowników).

4.12. ROZPROSZENIE

W zależności od tego, jak szeroko traktuje się wskaźniki altmetryczne i którym przyznawane jest znaczenie, może pojawić się trudność polegająca na tym, że tylko niektóre „podążają za tekstem” i są widoczne bez względu na to, w jakim systemie go przeglądamy (np. liczba tweetów, udostępnień na Facebooku). Dotyczy to głównie wskaźników ilościowych, ponieważ jakościowe – np. recenzje, komentarze, są już przypisane do systemu, w którym je zapisano. Badania wykazują, że spośród dostępnych naukowych narzędzi społecznościowych największą popularność zyskuje Mendeley, gromadząc największą liczbę użytkowników i dokumentów (Zahedi et al., 2014). Rolę integrującą informacje o społecznym oddźwięku produktów zaczynają pełnić specjalne serwisy (Altmetric.com, Impactstory.org), odpowiedniki narzędzi takich, jak Essential Science Indicators dla zawartości baz WoS. Uwzględniają one jednak przede wszystkim mierniki ilościowe. Trudno dzielić współczesną naukę na polską i międzynarodową i oczekiwać od naukowców, że nie będą korzystać z różnych najpopularniejszych międzynarodowych systemów społecznościowych. Jednak pozbawia to możliwości sprawdzenia w jednym źródle jakości wybranego produktu naukowego.

4.13. ŹRÓDŁA WIEDZY O POPULARNOŚCI CZASOPISMA

Dla redakcji publikacji naukowych wskaźniki altmetryczne stają się także źródłem wiedzy o tym, jakie narzędzia internetowe wpływają na popularność tych publikacji w sieci. Badanie dotyczące portugalskiego czasopisma *História, Ciências, Saúde – Manguinhos* wykazało na przykład, że 58,41% ze wszystkich wejść na jego blog pochodziło z Facebooka, a tylko 1,48% z Twittera (Benchimol et al., 2014). Wskaźniki są też źródłem wiedzy o międzynarodowym zasięgu czasopism.

5. PODSUMOWANIE

Wskaźniki altmetryczne raczej uzupełnią niż zastąpią dotychczasowy system wartościowania prac oparty na cytowaniach i recenzjach (Bornmann, 2014): pomimo udowodnionej korelacji pomiędzy cytowaniami a popularnością w serwisach społecznościowych, przynoszą nieco inną wiedzę o produktach naukowych. Autorzy artykułów są zgodni co do tego, że nowy system ocen, który obejmuje jedynie teksty dostępne w sieci, zbliżony jest bardziej do wskaźnika typu *hot papers* – pozwala na szybkie powiadomienia o nowo opublikowanych tekstach, wzmacnia ich popularność i pokazuje skalę oddziaływania, ale nie wiadomo, czy w dłuższej perspektywie czasowej okaże się tak stabilny jak cytowania (Benchimol et al., 2014). Można natomiast wysunąć tezę, że system nauki 2.0 udoskonali proces recenzowania, a tym samym – kolektywnej weryfikacji produktów naukowych.

Przytoczone w artykule wyniki badań wskaźników altmetrycznych w przekroju różnych nauk wskazują, że ich upowszechnianie przebiega bardzo indywidualnie w odniesieniu do różnych dyscyplin. Na przykład, odnotowano wysokie wskaźniki popularności altmetrii w naukach humanistycznych i społecznych badanych razem, ale inne badanie wykonane w tym samym czasie pokazuje, że najprawdopodobniej wynik zawyżają nauki społeczne (w tym nauka o informacji i bibliotekoznawstwo). Przyjrzenie się bliżej poszczególnym dyscyplinom w obszarze nauk humanistycznych pokazuje z kolei istotne różnice na korzyść lingwistyki i niekorzyść np. religioznawstwa. Z badań ogólnych – dotyczących wszystkich nauk – wynika, że najpopularniejszym medium społecznościowym jest Twitter, ale studium przypadku czasopisma historycznego pokazuje, że widoczność w sieci i zainteresowanie odbiorców zawdzięcza ono Facebookowi. Wydaje się więc, że najcenniejsza dla polskiej humanistyki i planowania jej rozwoju w kontekście nauki 2.0 jest komplementarna wartość wynikająca z obserwowania zjawisk występujących we wszystkich obszarach nauki i wdrażanie najskuteczniejszych rozwiązań, do jakich moim zdaniem należy m.in. F1000Prime.

Istotnym czynnikiem wpływającym na wyniki badań empirycznych jest czas. Obecny stan systemu transferu wiedzy w humanistyce nie pozwala na wykorzystanie w pełni potencjału altmetrii w wartościowaniu produktów naukowych, ale poprawa choćby jednego z czynników warunkujących ten stan, bez wątpienia wpłynie na zmianę sytuacji i odmienne od obecnych wyniki badań podsumowujących. Zaliczyć do nich należy: dostęp do szerszej palety

form komunikacji w humanistyce, dostęp do pełnych tekstów z docenieniem tekstów starszych, szerszy udział społeczności akademickiej w serwisach społecznościowych (wzmocniony przez szkolenia z zakresu *information literacy* w mediach społecznościowych), nadanie większego znaczenia w dorobku naukowców recenzjom społecznościowym, dostosowanie systemów do potrzeb altmetrii poprzez uwzględnienie przykładów najlepszych praktyk znajdujących zastosowanie w innych naukach.

System ocen oparty na altmetrii nie jest pozbawiony słabych stron, do których bez wątplenia należy podatność na manipulacje, uzależnienie od systemów komercyjnych, utrata anonimowości recenzji. Pomimo to, uwzględnienie altmetrii obok bibliometrii i recenzji wydawniczych jest dla nauk humanistycznych bardzo obiecujące.

LITERATURA

- Altmetrics. (2015). *Thesaurus: Library, Information Science & Technology Abstracts EBSCOhost* [online] [dostęp: 17.05.2015]. Dostępny w WWW: <https://extranet.uj.edu.pl/ehost/DanaInfo=web.b.ebscohost.com+thesaurus?sid=19afc798-adff-4986-8d2a-1f9ce7eea6c3%40sessionmgr112&vid=4&hid=107>
- Benchimol, J. L.; Cerqueira, R. C., & Papi, C. (2014). Challenges to the publishers of humanities in scientific journalism and social networks: Reflections and experiences. *Educacao E Pesquisa*, 40(2), pp. 347-364. <http://doi.org/10.1590/S1517-97022014061668>
- Bornmann, L. (2014). Do altmetrics point to the broader impact of research? An overview of benefits and disadvantages of altmetrics. *Journal of Informetrics*, 8(4), pp. 895-903. <http://doi.org/10.1016/j.joi.2014.09.005>
- Chen, K.-H.; Tang, M.-C.; Wang, C.-M., & Hsiang, J. (2014). Exploring alternative metrics of scholarly performance in the social sciences and humanities in Taiwan. *Scientometrics*, 102(1), pp. 97-112. <http://doi.org/10.1007/s11192-014-1420-6>
- Costas, R.; Zahedi, Z., & Wouters, P. (2015). The thematic orientation of publications mentioned on social media: large-scale disciplinary comparison of social media metrics with citations. *Aslib Journal of Information Management*, vol. 67 (3), pp. 260-288. <http://doi.org/10.1108/AJIM-12-2014-0173>
- Hammarfelt, B. (2013). An examination of the possibilities that altmetric methods offer in the case of the humanities (RIP) [online]. W: *Scientometrics. 14 International Society of Scientometrics and Informetrics Conference, Proceedings of ISSI 2013 Vienna, Austria*. Vienna: AIT Austrian Institute of Technology GmbH Vienna, vol. 1, pp. 720-727 [dostęp: 17.05.2015]. Dostępny w WWW: http://www.issi2013.org/Images/ISSI_Proceedings_Volume_I.pdf

- Haustein, S.; Costas, R., & Larivière, V. (2015). Characterizing social media metrics of scholarly papers: The effect of document properties and collaboration patterns. *PLoS ONE*, 10(3). <http://doi.org/10.1371/journal.pone.0120495>
- Haustein, S.; Peters, I.; Bar-Ilan, J.; Priem, J.; Shema, H., & Terliesner, J. (2013). Coverage and adoption of altmetrics sources in the bibliometric community. In: *Scientometrics. 14 International Society of Scientometrics and Informetrics Conference, Proceedings of ISSI 2013 Vienna, Austria*. Vienna: AIT Austrian Institute of Technology GmbH Vienna, vol. 1, pp. 468-483 [dostęp: 17.05.2015]. Dostępny w WWW: http://www.issi2013.org/Images/ISSI_Proceedings_Volume_I.pdf
- Holmberg, K., & Thelwall, M. (2014). Disciplinary differences in Twitter scholarly communication. *Scientometrics*, 101(2), pp. 1027-1042.
- Konkiel, S. (2013). Altmetrics. A 21st-Century Solution to Determining Research Quality. (cover story). *Online Searcher*, 37(4), pp. 1-15.
- Mohammadi, E., & Thelwall, M. (2013). Assessing the mendeley readership of social sciences and humanities research. In: *Scientometrics. 14 International Society of Scientometrics and Informetrics Conference, Proceedings of ISSI 2013 Vienna, Austria*. Vienna: AIT Austrian Institute of Technology GmbH Vienna, vol. 1, pp. 200-214 [dostęp: 17.05.2015]. Dostępny w WWW: http://www.issi2013.org/Images/ISSI_Proceedings_Volume_I.pdf
- Mohammadi, E., & Thelwall, M. (2014). Mendeley readership altmetrics for the social sciences and humanities: Research evaluation and knowledge flows. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65(8), pp. 1627-1638. <http://doi.org/10.1002/asi.23071>
- Popielarski, M. (2014). Assessing Altmetrics. *AALL Spectrum*, 19(2), pp. 28-31.
- Rychlik, M. (2013). Epoka cyfrowa i jej nowe wskaźniki altmetryczne. *EBIB – Electronic Bulletin for Librarians*, 144(8), pp. 1-10.
- Tammaro, A. M. (2014). Altmetrics in the humanities: perceptions of Italian scholars [online]. In: *Libraries in the Digital Age (LIDA) Proceedings* [dostęp: 17.05.2015]. Dostępny w WWW: <http://ozk.unizd.hr/proceedings/index.php/lida/article/view/167/167>
- Zahedi, Z.; Costas, R., & Wouters, P. (2014). How well developed are altmetrics? A cross-disciplinary analysis of the presence of “alternative metrics” in scientific publications. *Scientometrics*, 101(2), pp. 1491-1513.
- Zuccala, A. A.; Verleysen, F. T.; Cornacchia, R., & Engels, T. C. E. (2015). Altmetrics for the humanities: Comparing Goodreads reader ratings with citations to history books. *Aslib Journal of Information Management*. <http://doi.org/10.1108/AJIM-11-2014-0152>

ABSTRACT

The common dissatisfaction of the scientists, particularly humanists, with the current system of assessing the value of scientific work, as well as increasing social phenomenon of the altmetrics raise questions: have representatives of the

humanities a chance to get the greatest benefit from the use of new evaluation system; can one notice in altmetrics, as in the assessment system based on the citation analysis, a big difference in relation to the various areas (science versus social science and the humanities); what conditions must meet Polish scholarly communication system in the humanities to significantly improve, or even completely change the system of evaluation of scientific products?

An analysis of the literature, including the conclusions of previous studies on the altmetrics impact on humanities and social sciences was made. Then, the most important factors causing humanists dissatisfaction with evaluation systems based on the conventional citation analysis were listed and discussed whether the new – altmetric system may be an effective solution. Finally, an attempt was made to identify the conditions to be met by the system of scholarly communication in Polish humanities, to be able to take full advantage of the potential of the evaluation system based on alternative indicators.

The results of previous studies on the impact of alternative indicators of academic assessment system elucidated the differences between science and social sciences and the humanities. The current system of scholarly communication in the field of humanities in Poland does not allow to take full advantage of the undoubted advantages of the system based on altmetrics (compared or combined with traditional methods). The results of research on the impact of altmetrics on the distinctive subjects can contribute to the emergence of individual differences and mutual implement of the best solutions.